MANTIQIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHNING AN’ANAVIY METODLARI VA ULARNING CHEKLOVLARI

Nuriddinova Mohlaroyim
FarDU tayanch doktoranti

Annotatsiya

Mazkur maqolada mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda qo‘llaniladigan an’anaviy metodlar, ularning pedagogik imkoniyatlari hamda zamonaviy ta’lim talablari nuqtai nazaridan mavjud cheklovlari tahlil qilingan. Shuningdek, o‘quvchilarning mustaqil va tanqidiy fikrlashini rivojlantirishda innovatsion texnologiyalar hamda interfaol metodlardan foydalanish zarurati asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: *mantiqiy fikrlash, an’anaviy metodlar, ta’lim jarayoni, muammoli ta’lim, interfaol metodlar, tanqidiy fikrlash, pedagogik texnologiyalar.*

KIRISH

XXI asr ta’limining asosiy vazifalaridan biri o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, muammolarni hal qilish va tahliliy yondashuv ko‘nikmalarini shakllantirishdan iborat. Ushbu kompetensiyalarni rivojlantirishning muhim omillaridan biri mantiqiy fikrlash hisoblanadi. Mantiqiy fikrlash insonning voqea va hodisalar o‘rtasidagi bog‘liqliklarni aniqlash, dalillar asosida xulosa chiqarish hamda muammolarni oqilona hal etish qobiliyatini ifodalaydi.

Pedagogika tarixida mantiqiy fikrlashni rivojlantirish uchun turli metodlardan foydalanilgan. Ular orasida ma’ruza, suhbat, savol-javob, mashq va reproduktiv topshiriqlar keng tarqalgan. Mazkur metodlar uzoq yillar davomida ta’lim jarayonining asosini tashkil etib kelgan bo‘lsa-da, zamonaviy axborotlashgan jamiyat sharoitida ularning ayrim cheklovlari ham namoyon bo‘lmoqda.

Mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda qo‘llanilgan an’anaviy metodlar orasida izohli-ko‘rgazmali o‘qitish alohida o‘rin tutadi. Ushbu metodda o‘qituvchi tayyor bilimlarni bayon qiladi, o‘quvchilar esa ularni qabul qiladi va eslab qolishga harakat qiladi. Bunday yondashuv bilimlarni tizimli o‘zlashtirishga yordam bersa-da, o‘quvchilarning mustaqil izlanish faoliyatini yetarli darajada rag‘batlantirmaydi.

Suhbat metodi ham mantiqiy fikrlashni shakllantirishning muhim vositalaridan biri hisoblanadi. Savollar orqali o‘quvchilar fikrlashga undaladi, mavjud bilimlari faollashtiriladi va yangi xulosalar chiqarishga yo‘naltiriladi. Biroq suhbatning samaradorligi ko‘p jihatdan o‘qituvchining mahoratiga bog‘liq bo‘lib, barcha o‘quvchilarni birdek faol ishtirok etishga jalb qilish qiyin kechadi.

Mashq va takrorlash metodlari ham an’anaviy ta’limning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ular bilimlarni mustahkamlash, ko‘nikma va malakalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, topshiriqlarning bir xilligi o‘quvchilarda ijodiy fikrlash va nostandart yechimlarni izlash ehtiyojini kamaytirishi mumkin. Taniqli pedagog olim V.A. Slastenin ta’kidlaganidek, ta’lim jarayonida o‘quvchi faqat tayyor bilimlarni o‘zlashtiruvchi emas, balki faol subyekt sifatida ishtirok etishi zarur [1].

An’anaviy metodlarning bir qator ijobiy jihatlari mavjud. Avvalo, ular o‘quv materialini qisqa vaqt ichida katta auditoriyaga yetkazish imkonini beradi. Bundan tashqari, mazkur metodlar o‘quv dasturidagi nazariy bilimlarni tizimli ravishda bayon qilishga xizmat qiladi.

Ikkinchidan, an’anaviy metodlar o‘quvchilarda intizom va mas’uliyat hissini shakllantiradi. O‘qituvchi tomonidan berilgan topshiriqlarni bajarish jarayonida o‘quvchilar ma’lum tartib-qoidalarga rioya qilishni o‘rganadilar.

Uchinchidan, mazkur metodlar ko‘p hollarda kam moddiy xarajat talab qiladi. Ayniqsa, texnik vositalar yetarli bo‘lmagan ta’lim muassasalarida ular hali ham dolzarb hisoblanadi.

Bugungi kunda ta’limning kompetensiyaviy modelga o‘tishi an’anaviy metodlarning ayrim kamchiliklarini yaqqol ko‘rsatmoqda. Ulardan biri o‘quvchining passiv pozitsiyada qolishidir. Ko‘pincha o‘quvchi tayyor bilimlarni qabul qiladi, ammo ularni amaliy vaziyatlarda qo‘llash imkoniyatiga ega bo‘lmaydi. Yana bir muammo – individual yondashuvning yetarli emasligidir. Har bir o‘quvchining qobiliyati, qiziqishi va o‘zlashtirish sur’ati turlicha bo‘lishiga qaramay, an’anaviy metodlarda barcha uchun bir xil talablar qo‘yiladi.

Shuningdek, mazkur metodlar tanqidiy va ijodiy fikrlashni rivojlantirish imkoniyatlarini cheklaydi. O‘quvchilar ko‘proq tayyor javoblarni yodlashga odatlanib, muammolarni mustaqil tahlil qilish ko‘nikmalarini kamroq egallaydilar. J. Dyui ta’kidlaganidek, haqiqiy ta’lim insonning faol tajribasi asosida amalga oshadi va o‘quvchi o‘zi kashf etgan bilimlar yanada barqaror bo‘ladi [2].

Axborot texnologiyalari rivojlangan hozirgi davrda o‘quvchilar katta hajmdagi ma’lumotlar bilan ishlash, ularni saralash va baholash ko‘nikmalariga ega bo‘lishlari kerak. An’anaviy metodlar esa ko‘pincha ushbu ehtiyojlarni to‘liq qondira olmaydi.

Mantiqiy fikrlashni samarali rivojlantirish uchun an’anaviy metodlarni innovatsion pedagogik texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirish maqsadga muvofiqdir. Muammoli ta’lim, loyiha metodi, keys-stadi, debatlar va raqamli ta’lim texnologiyalari o‘quvchilarning mustaqil fikrlash faoliyatini kuchaytiradi.

Masalan, muammoli vaziyatlar asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlarda o‘quvchilar muammoning yechimini izlash jarayonida tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish va xulosa chiqarish kabi mantiqiy operatsiyalarni faol qo‘llaydilar. Bu esa ularning fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. B.S. Blumning ta’lim maqsadlari taksonomiyasiga ko‘ra, bilimlarni oddiy eslab qolishdan tortib, tahlil qilish, baholash va yaratish bosqichlarigacha olib chiqish zamonaviy ta’limning muhim vazifasi hisoblanadi [3].

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda an’anaviy metodlar muayyan afzalliklarga ega bo‘lsa-da, zamonaviy ta’lim talablari nuqtai nazaridan ularning imkoniyatlari cheklangan[4]. Ayniqsa, o‘quvchilarning mustaqil, tanqidiy va ijodiy fikrlashini rivojlantirishda innovatsion yondashuvlarga ehtiyoj ortib bormoqda. Shu sababli ta’lim jarayonida an’anaviy metodlarni zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan integratsiyalash, o‘quvchilarni faol bilim oluvchi subyekt sifatida jalb etish va mantiqiy fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan metodik tizimlarni takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Сластенин В.А. Педагогика: учебное пособие. – М.: Академия, 2018. – 608 с.
2. Дьюи Дж. Демократия и образование. – М.: Педагогика-Пресс, 2000. – 384 с.
3. Bloom B.S. Taxonomy of Educational Objectives. Handbook I: Cognitive Domain. – New York: Longman, 1956. – 207 p.
4. Зимняя И.А. Педагогическая психология. – М.: Логос, 2010. – 384 с.
5. Толипов Ў., Усмонбоева М. Педагогик технологияларнинг татбиқий асослари. – Тошкент: Фан, 2017. – 262 б.
6. Сайидаҳмедов Н. Янги педагогик технологиялар. – Тошкент: Молия, 2019. – 172 б